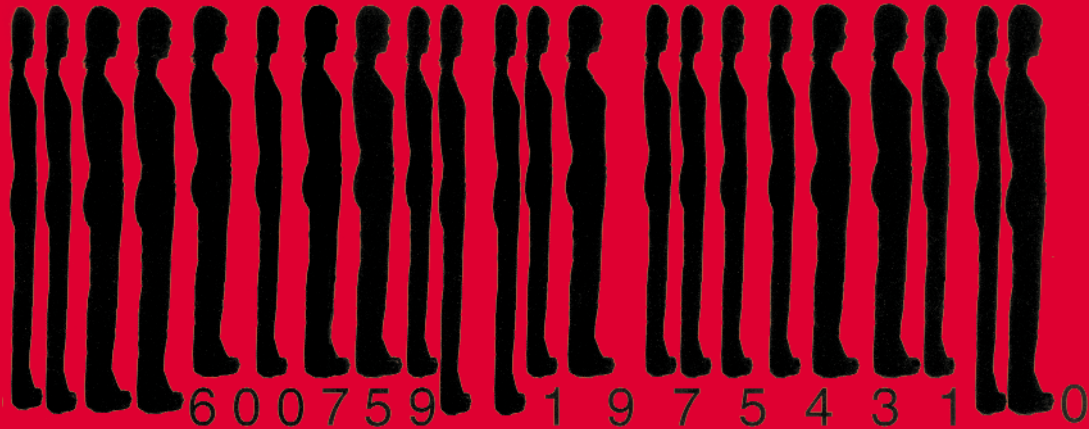

Veileder

Etikk og sikkerhet i samtale med
kvinner utsatt for menneskehandel

Krisesenter
sekretariatet

Veileder

Etikk og sikkerhet i samtale med kvinner utsatt for menneskehandel

The Director-General of the World Health Organization har innvilget Kriksentersekretariatet oversettelsesrettighetene og eneansvaret til den norske utgaven av *WHO Ethical and safety guidelines for interviewing trafficked women 2003*.

Oversetter har vært Kriminolog Maya Brenna Nielsen
Kriksentersekretariatet
Oslo 2005

Forord

Menneskehandel i Norge er et relativt nytt problem og denne veilederen kan bidra til å gi livsviktig kunnskap - bokstavlig talt. Vi trenger all kompetanse og erfaringer som er tilgjengelig. Særlig med tanke på relevante organisasjoner og offentlige virksomheter, som i møte med mennesker utsatt for menneskehandel, skal gi bistand, beskyttelse og trygge oppholdssteder. Denne veilederen, som er skrevet av eksperter med internasjonal erfaring og kunnskap om menneskehandel, er oversatt og redigert med tanke på bruk under norske forhold. Selv om flere av punktene umiddelbart kan synes å være lite relevante i Norge per dags dato, så kan de representere fremtidige problemstillinger.

I oversettingen og bearbeidingen av denne veilederen har vi i forhold til WHO forpliktet oss til å gjøre oppmerksom på følgende endringer i denne oversatte versjonen:

1. Veilederen er skrevet med tanke på forskere og journalister og andre som skal intervju kvinner utsatt for menneskehandel. Der veilederen på engelsk bruker ord som intervjusituasjonen, intervjueren og intervjuet, har vi valgt å bruke ordene samtale-situasjonen, samtalepartnern og samtalen. Dette skal ikke ha noen innvirkning på innholdet i veilederen.
2. I sammenheng med at vi har ønsket å gjøre oversettelsen så lik originalen som mulig, så har vi beholdt informasjon som ikke har samme relevans for en samtalsituasjon som en intervjusituasjon. Dette er årsaken til at vi under punkt 6.1 har valgt å merke skriften i avsnittet som omhandler spørsmålet om betaling med kursiv.
3. Veilederen viser til artikkel 3a i Palermoprotokollen i definisjon av begrepet menneskehandel. Vi har tilføyd artikkel 3b i Palermoprotokollen også, for å understreke forståelsen av samtykke i denne definisjonen.

Takk til Justisdepartementet for støtte til trykking og distribusjon og WHO for tillatelse til å oversette veilederen til norsk.

Tove Smaadahl
Daglig leder

INTRODUKSJON	4
1. IKKE GJØR NOEN SKADE	9
1.1 Å bestemme seg for å samtale	9
2. KJENN DITT TEMA OG VURDER RISIKOENE	11
2.1 Det å forstå omfanget av risiko	11
2.2 Stadier i samtaleprosessen: risiko og anbefalinger	13
3. FORBERED INFORMASJON SOM DU KAN REFERERE TIL OG IKKE GI NOEN LØFTER DU IKKE KAN HOLDE	18
3.1 Å identifisere tilgjengelige ressurser og støtteapparater	18
3.2 Om å få kontakt og å kjenne til organisasjonene på din henvisningsliste	18
3.3 Vær diskret når du tilbyr informasjon	19
4. GJØR ADEKVATE VALG OG FORBERED TOLKER OG ANDRE KOLLEGER	20
4.1 Gjør en vurdering av risiko og fordelene med å jobbe med tolk og andre	20
4.2 Gjør vurderinger rundt det å ansette en mann som tolk eller samtalepartner	21
4.3 Om å vurdere medarbeidernes og samtalepartnerens fysiske sikkerhet og psykologiske velbefinnende	21
5. FORSIKRE DEG OM FULLSTENDIG ANONYMITET OG TAUSHETSPLIKT	24
5.1 Om å forsikre konfidensialitet	24
6. FÅ INFORMERT SAMTYKKE	26
6.1 Riktige måter å spørre om samtykke	26
7. LYTT TIL, OG RESPEKTER HVER ENKELT KVINNES VURDERING AV SIN EGEN SITUASJON OG RISIKO MED TANKE PÅ HENNES EGEN TRYGGHET	29
7.1 Det å tilby råd eller hjelp	29
7.2 Det å respektere kvinnens valg når det gjelder hennes situasjon	30
8. IKKE RE-TRAUMATISER EN KVINNE	31
8.2 Om å unngå å re-traumatisere en kvinne	31
9. VÆR FORBEREDT PÅ EN AKUTT SITUASJON	33
9.1 Hvordan svare en kvinne som ber om rask eller umiddelbar hjelp?	33
9.2 Vær forberedt på å følge opp den inngripen en har forsøkt å bidra med	33
9.3 Relaterte problemstillinger når en skal kontakte myndigheter	34
10. BRUK DEN INNSAMLEDE INFORMASJONEN GODT	35
10.1 Om å bruke informasjonen på en etisk måte	35
11. KONKLUSJON	36

Introduksjon

Menneskehandelen som driver kvinner og jenter inn i prostitusjon og andre slavelignende eller utnyttbar tilstand, blir i økende grad tatt på alvor, da dette er den kriminaliteten som øker raskest og bryter flest menneskerettigheter. FN protokollen **Prevent, Suppress, and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children** (også kalt Palermoprotokollen), definerer handel med kvinner og barn slik i artikkel 3a:

”rekruttering, transport, overføring, husing eller mottak av personer ved bruk av trusler eller andre former for tvang, av bortføring, av bedrageri, av forledelse, av misbruk av myndighet eller av sårbar stilling eller av å gi eller å motta betaling eller fordeler for å oppnå samtykke fra en person som har kontroll over en annen person, med sikte på utnyttning. Utnyttning skal som et minimum omfatte utnyttning av andres prostitusjon eller andre former for seksuell utnyttning, tvangsarbeid eller tvangstjenester, slaveri eller slaverilignende praksis, trelldom eller fjerning av organer.”

I denne oversatte veilederen har vi lagt til artikkel 3b også. Den presiserer betydningen av samtykke i definisjonen i artikkel 3a ovenfor, den er viktig å ha med seg i lesningen av denne veilederen:

”samtykke fra et offer for handel med mennesker til den tilsiktede utnyttningen nevnt i bokstav a) i denne artikkel skal være uten betydning der noen av midlene nevnt i bokstav a) er brukt.”

En respons på den globale økningen i handel med kvinner, og det voksende behovet for

informasjon om dette temaet fra politikere, bistandsorganisasjoner, hjelpearbeidere og media er at kvinner som er, eller har vært ofre for menneskehandel, stadig oftere blir intervjuet om sine opplevelser. Dette er både kvinner som er i menneskehandelsmiljøet og kontrolleres av de som rekrutterer, arbeidsgivere eller halliker, og kvinner som har forlatt dette miljøet. Samt kvinner som nå befinner seg på trygge oppholdssteder med beskyttelse av hjelpeapparatet, og som har returnert til sitt hjemland eller reetablert seg andre steder.

Uansett hvilken situasjon kvinnene befinner seg i, så vil en samtale med en kvinne utsatt for menneskehandel åpne for flere etiske spørsmål og bekymringer. Dette omfatter også spørsmål og bekymringer for sikkerheten, både for kvinnen og hennes nærmeste, men også for den som foretar en samtale med kvinnen. Det å ha en klar og fornuftig forståelse av hvilke risiko som finnes, de etiske hensyn som bør ivaretas og et realistisk syn på den praktiske virkeligheten som omgir menneskehandel, bidrar til å minimere mulige farer, og øke sannsynligheten for at kvinnene vil gi relevant og nøyaktig informasjon.

Anbefalingene i denne veilederen er primært ment for forskere, de som skriver i media og ulike yrkesgrupper som er ukjente med den situasjonen kvinner utsatt for menneskehandel er i. Det blir her ikke eksplisitt diskutert de ulike risiko og forpliktelser som omhandler mindreårige jenter, men mange av de samme prinsippene vil også gjelde for disse.

Disse anbefalingene er utarbeidet i samarbeid med en gruppe som er eksperter på tema-

tikken handel med kvinner og barn og vold mot kvinner. De fleste ekspertene har arbeidet direkte med kvinner utsatt for menneskehandel.

Denne veilederen er skrevet med utgangspunkt i disse rapportene: Verdens helseorganisasjons Putting women first: Ethical and safety recommendations for research on domestic violence against women, International principles and guidelines on human rights and human trafficking, CIOMS International ethical guidelines for biomedical research involving human subjects, Human rights standards for the treatment of trafficked persons, veiledning for journalister og en guide for prosedyrer som ansatte i rettsystemet skal følge når de skal intervju kvinner utsatt for menneskehandel eller andre seksuelle lovbrudd.

Anbefalingene i denne veilederen bør brukes ved siden av de eksisterende profesjonsstandarder som følger det arbeidet som utføres. Det blir her presentert ti grunnleggende råd som gjelder for de som skal samtale med kvinner som er eller har vært utsatt for menneskehandel. Hvilken betydning hver av de ti rådene har, er forklart, og det vises til eksempler på hvordan man i praksis kan tilnærme seg disse. Anbefalingene bør ikke forstås som fullstendige retningslinjer for de som skal jobbe med kvinner som er utsatt for menneskehandel.

DE KOMPLEKSE OMGIVELSENE TIL KVINNER SOM HAR VÆRT OFFER FOR MENNESKEHANDEL.

En samtale med en kvinne som har vært utsatt for menneskehandel kan finne sted mens hun fortsatt befinner seg i dette miljøet, eller hun kan være tatt hånd om av en hjelpeorganisasjon. Hun kan også være i en situasjon hvor hun har forlatt menneskehandelsmiljøet og valgt å etablere seg på et sted hun kjenner eller et helt nytt sted. Selv om det å samtale med kvinner

som fortsatt befinner seg i menneskehandelsmiljøet er mest risikofyllt, så vil det å samtale med kvinner som har forlatt dette miljøet også kunne utgjøre en risiko for hennes fysiske og psykiske helsetilstand.

DE KVINNENE SOM FORTSATT BEFINNER SEG I MENNESKEHANDEL MILJØET:

- Vil ofte føle seg fanget uten noen sikker vei ut
- Vil ofte jobbe svart, ofte ulovlig eller i en skjult sektor
- Vil ofte ha ulovlig opphold i landet de er sendt til
- Vil ofte ha en begrenset kunnskap om rettigheter og juridiske muligheter
- Vil ofte ha en begrenset personlig frihet
- Vil ofte være kortvarig på et sted, ved å bli flyttet fra by til by eller byttet fra et virkested til et annet
- Vil ofte ha opplevd fysisk, seksuelt eller psykologisk misbruk og trusler om misbruk mot seg selv eller sin familie
- Vil ofte være utsatt for vold, bøter og sanksjoner fra sin arbeidsgiver eller sin menneskehandelagent
- Vil ofte ikke ha lovlig opphold i det landet de er i, ha blitt fratatt sine papirer eller utstyrt med falske identitetsdokumenter og bekymre seg for deportering/utsendelse
- Vil ofte være i landet på turistvisum eller som asylsøker
- Vil ofte lyve om sin alder, spesielt om de er mindreårige
- Vil ofte være fanget i en gjeldssituasjon eller en annen betydelig forpliktelse som involverer organisert kriminalitet, korrupte myndighetspersoner eller personer i politiet eller militære
- Vil ofte møte på etnisk, sosial, og kjønnsrelatert diskriminering.
- Vil ofte ha selvbeskyttende reaksjonsmønstre eller vise tegn på symptomer relatert til trauma og stress. Dette kan gjenkjennes ved at kvinnene har en dårlig

forståelse for tid eller sted, har svarte hull i hukommelsen, risikofølelse eller under- vurderer risiko.

DE KVINNENE SOM HAR FORLATT MENNESKEHANDEL MILJØET:

- Vil ofte ha de samme bekymringene som de kvinnene som befinner seg i menneske
- Vil ofte fortsette å føle seg overvåket og observert (og kan fortsatt være det, da mange kvinner blir rekruttert til menneskehandel av personer fra deres hjem by/plass/sted).
- Vil ofte ha utestående gjeld eller skyldte penger til bakmennene i menneskehandel- miljøet (hvor bakmennene har regnet ut hvor mye hun skylder).
- Vil ofte fortsatt føle seg sårbar for hev- aksjoner mot seg og/eller sin familie
- Vil ofte bare ha midlertidig opphold i landet de er i, og frykter sterkt utsendelse
- Vil ofte føle seg, og er ofte, sosialt stigma- tisert som følge av sin erfaring og måten hun har tjent penger på, og de risikerer også å bli avvist av sin familie og landsby- beboerne om de får vite om hennes erfaringer.
- Vil ofte være sårbar for ekstreme stress- reaksjoner når de har kommet seg ut av menneskehandelsmiljøet og innarbeidet seg psykologiske overlevelsesmekanismer
- Vil ofte oppleve at det å snakke om det de har opplevd ofte vil være å gjenoppleve erfaringene
- Vil ofte tro at deres oppholdstillatelse avhenger av hvorvidt de samarbeider og samtykker til å delta i en samtalsituasjon de ellers ikke ville ha deltatt i.

Dette er bakgrunnen for at mange som jobber i hjelpeapparatet, og som har kvinner utsatt for menneskehandel underlagt sin omsorg, oftest avslår forespørsler (fra journalister, forskere og andre) som ønsker å intervju ofre for men- neskehandel. Dette innebærer på den andre

siden at en ikke skal anta at alle kvinner som har vært utsatt for menneskehandel er trauma- tisert, ser seg selv som ofre, avskyr de som har utnyttet dem eller at de har et ønske om å rømme eller reise hjem. Mange kvinner som befinner seg i tilsvarende omstendigheter kan ha blandede og selvmotsigende følelser. Som til eksempel:

- Det er ikke uvanlig for kvinner å ha et intimt forhold med noen som opererer innen nettverket for menneskehandel, eller som er relatert til dette nettverket. Det er heller ikke uvanlig at hun føler lojalitet, takknemlighet eller avhengighet til en som er relatert til hennes sårbare situasjon.
- Mange kvinner oppfatter ikke seg selv som et offer for menneskehandel (slik FN og andre definerer det) og vil heller ikke bli behandlet som ofre. De vurderer sin egen erfaring som en konsekvens av en dårlig avgjørelse, og som de føler/ følte seg forpliktet til å fullføre i henhold til den kontrakten de har inngått. Noen kvinner vil anse det som en midlertidig situasjon hvor de bare skal tjene nok penger til å bli kvitt sin gjeld og skaffe nok til livsopphold for seg selv eller sin familie i hjemlandet.
- Kvinnene vil kanskje ikke oppfatte sine arbeidsvilkår som utnyttelse eller slaveri, og hun vil kanskje ikke ha noen inn- vendinger mot de handlingene hun utfører, men heller være uenig i på- standen om at forholdene er utnyttende.

Denne kompleksiteten kan gjøre det vanskelig å nærme seg kvinnene, få tillitt, få de til å sam- arbeide og få de til å fortelle hele sannheten. Kompleksiteten vanskeliggjør også det å skaffe seg en helhetlig forståelse for kvin- nenes valg og reaksjoner.

Å følge de riktige prosedyrene med tanke på sikkerhet og etikk er noe som er til fordel for både kvinnen og den hun samtaler med. Om en klarer å tilnærme seg kvinnen på en sensitiv og fordomsfri måte, så vil mange kvinner ha utbytte av en slik mulighet til å kunne fortelle sin historie.

På lignende måte er det mer sannsynlig at kvinnen vil dele presise og intime detaljer fra sin erfaring, om hun føler seg respektert og opplever at hennes velbefinnende er viktig. De faktorene som påvirker hennes trygghetsfølelse og velbefinnende etter å ha vært utsatt for menneskehandel, er de samme faktorene som påvirker om hun vil åpne seg.

TI GRUNNLEGGENDE RÅD TIL HVORDAN EN UTFØRER ETISKE OG TRYGGE INTERVJUER MED KVINNER SOM HAR BLITT UTSATT FOR MENNESKEHANDEL:

- 1. IKKE GJØR NOEN SKADE**
Hver kvinne og situasjon skal behandles som om potensialet for at det kan skje en skade er ekstrem, helt til det finnes bevis på det motsatte. Påta deg ikke en samtale som vil gjøre kvinnens situasjon verre på kort eller lang sikt.
- 2. KJENN DITT TEMA OG VURDER RISIKOENE**
Skaff deg god kunnskap om hvilke risiko som er forbundet med menneskehandel og hver enkelt kvinnes sak før du starter samtalen.
- 3. FORBERED INFORMASJON SOM DU KAN REFERERE TIL – IKKE GI NOEN LØFTER DU IKKE KAN HOLDE.**
Vær forberedt på å gi kvinner informasjon på deres eget morsmål og det lokale språket (om det er et annet) om aktuelle steder som yter juridisk og helse bistand, trygge oppholdssteder, sosiale stønader og beskyttelsestilbud, men også hjelpe til å ta kontakt med de ulike instanser om du blir spurt.
- 4. GJØR ADEKVATE VALG OG FORBERED TOLKER OG ANDRE KOLLEGER**
Vurder fordeler og ulemper som er forbundet med det å ansette tolker, kolleger og andre, og lag adekvate metoder for utvelgelse og opplæring.
- 5. FORSIKRE DEG OM FULLSTENDIG ANONYMITET OG TAUSHETSPLIKT**
Beskytt kvinnens identitet og konfidensialitet gjennom hele samtale prosessen – fra det øyeblikk hun er kontaktet og gjennom hele tiden detaljer om hennes sak blir gjort offentlig.

6. FÅ INFORMERT SAMTYKKE

Vær helt sikker på at hver eneste kvinne helt klart og tydelig forstår innholdet og formålet med samtalen, hva informasjonen skal brukes til, hennes rett til ikke å besvare spørsmål, hennes rett til å avslutte samtalen til enhver tid og hennes rett til å sette begrensninger når det gjelder hvordan informasjonen skal brukes.

7. LYTT TIL, OG RESPEKTER HVER ENKELT KVINNES VURDERING AV SIN EGEN SITUASJON OG RISIKO MED TANKE PÅ HENNES EGEN TRYGGHET.

Forstå at hver kvinne vil ha forskjellige bekymringer, og at hennes eget syn på disse bekymringene kan være forskjellig fra hvordan andre vurderer og vektlegger dem.

8. IKKE RE-TRAUMATISER EN KVINNE

Ikke still spørsmål som er ment å provosere frem et følelsesladet svar. Vær forberedt på å forholde deg til hennes sorger og understreke hennes styrke.

9. VÆR FORBEREDT PÅ EN AKUTT SITUASJON

Vær forberedt på å handle om en kvinne hevder at hun er i en umiddelbar fare.

10. BRUK DEN INNSAMLEDE INFORMASJONEN GODT

Bruk informasjonen på en slik måte at den er til fordel for den enkelte kvinne eller slik at den fremmer utviklingen av en politikk og tiltak som er bra for kvinner som er utsatt for menneskehandel generelt.

1. IKKE GJØR NOEN SKADE

Hver kvinne og situasjonen hun er i skal behandles som om potensialet for at det kan skje en skade er stor, helt til det finnes bevis på det motsatte. Påta deg ikke en samtale som vil gjøre kvinnens situasjon verre på kort eller lang sikt.

1.1 Å BESTEMME SEG FOR Å SAMTALE

Det første prinsippet i de fleste etiske veiledere er prinsippet om å "ikke gjøre noen skade". Med tanke på den store risiko som er forbundet med menneskehandel, så kan ikke dette viktige prinsippet nevnes ofte nok.

RISIKO

Kvinner som befinner seg i et menneskehandel miljø, eller er i en prosess hvor hun ønsker å forlate dette miljøet eller allerede har forlatt menneskehandelmiljøet, er sårbare når det gjelder det å bli utsatt skade. Det samme er deres familie og venner. I hvilken grad og hvor lenge den fysiske faren og det psykologiske trauma vil være for hvert enkelt individ er ikke alltid like lett å vite. I noen tilfeller er ikke de ulike risiko tydelig for den som skal samtale med kvinnen. I andre tilfeller kan det være kvinnen selv som ikke er oppmerksom på de ulike farene.

ANBEFALINGER

Hvis det er en risiko å spørre om en samtale eller om samtalen i seg selv vil være til skade eller forringe kvinnens trygghet eller mentale helse, så bør ikke samtalen finne sted.

Før samtalen kan finne sted, må den som skal lede samtalen vurdere hvilke risiko som finnes. Dette innebærer blant annet hvordan den utsatte kvinnen vil kunne bli oppfattet av andre (som for eksempel menneskehandelsagenten, andre kvinner, familien, lokalsamfunnet), om

noen vil mislike at kvinnen deltar i en slik samtale eller hvorvidt kvinnen føler seg forpliktet til å delta i samtalen. Det er viktig å vurdere om hennes deltagelse vil forårsake vold, problemer i forhold til opphold, tap av inntekter, bøter fra arbeidsplassen eller andre finurlige sanksjoner som er vanlig i slike utnyttelses situasjoner.

En må gjøre sitt ytterste for å bringe på det rene kvinnes psykologiske tilstand og de effektene samtalen kan ha. Veldig ofte kan kvinnene, spesielt de som nettopp har rømt, være i en følelsesmessig krise. Det er ikke anbefalt å samtale med en kvinne som befinner seg i denne tilstanden. Det er helt nødvendig at kvinnen er helt tilstedeværende mentalt når de blir forspurt å delta i en samtale, og at hun har kontroll over situasjonen gjennom hele samtalen.

Når det er opprettet kontakt så er det viktig å diskutere kvinnens egne bekymringer og frykt på en systematisk måte. (**ikke** bare enkelt si: "er det ok med deg å ha denne samtalen?").

EKSEMPLER PÅ SPØRSMÅL SOM KAN BRUKES FOR Å VURDERE SIKKERHETEN:

1. "har du noen bekymringer rundt det å utføre denne samtalen med meg?"
2. "tror du at det å prate med meg kan skape noen problemer for deg, for eksempel med de som har rekruttert deg, din familie, venner eller noen som hjelper deg?"
3. "har du noen gang snakket med noen (journalister, forskere eventuelt andre) før? Hvordan opplevde du det?"
4. "synes du dette er en bra plass og et godt tidspunkt å diskutere dine erfaringer på? Hvis ikke, er noe annet sted og et annet tidspunkt som er bedre?"

En kvinnes vurdering om egen sikkerhet er meget viktig, allikevel vil det være situasjoner hvor hun selv ikke vil være oppmerksom på ulike problemer samtalen kan resultere i. Etiske retningslinjer krever at selv om kvinnen samtykker til en samtale, så skal ikke en samtale utføres om den som tar initiativ til samtalen kan forutse at det er sannsynlig at samtalen kan få et negativt utfall.

Det er viktig at de som skal samtale med kvinnene jobber sammen med profesjonelle og erfarne lokale organisasjoner eller individer. Nyttige grupper og litteratur å konsultere før en samtale med kvinner utsatt for menneskehandel er:

- IOM International organization for migration, NOAS Norsk organisasjon for asylsøkere, UDI
- Utlendingsdirektoratet, sosialarbeidere eller juridiske hjelpetilbud for migranter og flyktninger.
- Ansettelses og arbeidsrettighetssentre for migranter

- Prostituertes støtte- og hjelpearbeidere (helse, rettigheter, oppsøkende grupper, prostitusjonsorganisasjoner)
- Vold mot kvinner, grupper som kjemper for kvinners rettigheter, vold i nære relasjoner, voldtektsmottak, krisesentre, kriserådgivere, psykologer
- Menneskerettighetsgrupper
- Tortur og voldseksperter
- Politimyndigheter
- Spesifikke etniske grupper eller kultursentre og litteratur
- Internasjonale organisasjoner (som for eksempel: International Organization for Migration (IOM); United Nations High Office of the High Commissioner for Human Rights (FN); International Labour Organisation);
- Akademiske institusjoner som jobber med migrasjon, menneskehandel, arbeidsrettigheter eller kvinners rettigheter.

2. KJENN DITT TEMA OG VURDER RISIKOENE

Skaff deg god kunnskap om hvilken risiko som er forbundet med menneskehandel og hver enkelt kvinnes sak og situasjon før du setter i gang en samtale.

2.1 DET Å FORSTÅ OMFANGET AV RISIKO

Det er risiko forbundet med ethvert stadium i samtalsituasjonen, helt fra kontakten har blitt initiert med kvinnen og frem til informasjonen har blitt offentliggjort. Den mest effektive måten å lære seg om risiko på, før en setter i gang med en samtale og lager strategier for å beskytte kvinnens velbefinnende, er å studere temaet og den lokale situasjonen. Viktigst av alt er det å jobbe med profesjonelle og erfarne lokale organisasjoner og individer.

RISIKO

Represalier fra arbeidsgivere, menneskehandelsagenter, halliker og politiet, mot en kvinne som velger å delta i en samtale.

Fordi så mange aspekter ved menneskehandel er kriminelt og straffbart, (for eksempel brudd på oppholdsrettigheter, illegale arbeids-situasjoner, mindreårige, være bundet til en gjeldsavtale, vold, kidnapping), så vil individer involvert i menneskehandel ikke at kvinnene snakker med folk på utsiden. De som har kontroll over kvinnen, kan krenke og straffe kvinnen fysisk (slag, voldtekt, innesperring) eller de kan straffe henne økonomisk (bøter for at hun er "ulydig" eller å øke gjelden hennes) for slik å advare henne mot å ha kontakt med andre. De kan også øke arbeidsmengden hennes og frata henne "privilegier", som for eksempel fritid, søvn, mat eller goder.

Overgrep og ulike straffer virker ikke bare på den antatte tysteren; kvinnen som samtaler, men det virker også som en advarsel overfor de andre kvinnene.

En skal ikke tro eller anta at i det øyeblikk en kvinne ikke lenger er i utnyttelsessituasjonen eller i landet hvor hun ble utnyttet, at hun er fri for represalier. I de fleste menneskehandels-situasjoner vet agentene, eller de kan lett finne frem til personlige opplysninger om kvinnen, hennes hjem, familie og venner. Selv en "uskyldig" samtale kan sette henne i fare og gjøre det umulig for henne å forbli hjemme eller eventuelt returnere hjem.

REPRESALIER MOT DEN UTSATTE KVINNENS FAMILIE ELLER BARN

Det er ekstremt vanlig at menneskehandels-agenter eller arbeidsgivere bruker trusler mot kvinnenens familier, og da spesielt hennes barn, for å manipulere og kontrollere henne.

SKAM OG AVVISNING, ELLER STRAFF AV FAMILIEMEDLEMMER ELLER LOKAL-SAMFUNNET.

Kvinnene er ikke bare redd for sin familie, men mange frykter også hvordan foreldre, ektefeller og andre vil reagere om de finner ut at de har arbeidet som prostituerte eller blitt misbrukt seksuelt. Det er ikke uvanlig at foreldre, søsken eller ektefeller anklager, fysisk straffer eller ekskluderer kvinnene for det som har skjedd dem. Det å forsøke nærme seg en kvinne ved å oppsøke hennes hjem for å fore-spørre om hun ønsker å ta en samtale, kan, om det ikke blir gjort diskret, forårsake uopprettlig skade når det gjelder hennes forhold til familien. Kvinnene er også bekymret for at

deres familier skal finne ut at de ikke har tjent den forventede summen penger, eller at de har flyktet uten å ha betalt sin gjeld og slik forårsaket sinne og ettervirkninger fra menneskehandelagenten.

REPRESALIER AV MYNDIGHETER I EGET HJEMLAND

Offentlige ansatte fra kvinnes hjemland, og kanskje også hjemby, kan være deltagende i menneskehandel prosessen. De korruperte ansatte kan være bosatt i hennes hjemland eller de kan jobbe i ambassader og konsulater i kvinnens mottakerland.

UTRO MEDARBEIDERE, NABOER ELLER LOKALBEFOLKNING

Det er ikke trygt å anta at kvinner i samme situasjon eller fra samme sted stoler på hverandre. Selv om kvinner som jobber eller bor sammen kan skape sterke vennskapsbånd, så er det også tilfeller av det motsatte. Noen kvinner har motforestillinger, tjener økonomisk på, opparbeider seg respekt eller får ekstra privilegier fra sine arbeidsgivere, menneskehandlere eller andre, om de avslører informasjon om andre kvinner. På lignende måte kan kvinner som bor på krisesentre føle seg motarbeidet av andre kvinner eller stigmatisert, oppleve hevnaksjoner fra kvinner i samme situasjon og merke at informasjon som kommer frem kan bli brukt for å skade andre kvinner. Det er også tilfeller hvor kvinner opprettholder kontakten med menneskehandlere, og videreformidler livsfarlig informasjon om en annen kvinne. Selv kvinner som returnerer hjem kan risikere å bli observert av personer som har forbindelser med menneskehandel nettverket, om de snakker med fremmede.

Å LYVE OM SIN ALDER

Det er ikke uvanlig for mindreårige jenter å lyve om sin alder, ofte på oppfordring av menneskehandelagenten. Det å samtale med mindreårige bringer frem et nytt aspekt i det

å ta etiske hensyn, og i noen tilfeller også lov- pålagte hensyn for den som styrer samtalen. Den som har en samtale med en mindreårig utsatt for menneskehandel bør derfor være inneforstått med hvilke krav som finnes i de nasjonale lover og regler, når det gjelder å rapportere utnyttelse av mindreårige. En bør også ha oversikt over hvilke ressurser og type hjelp som er nødvendig når en skal hjelpe mindreårige.

Kvinner utsatt for menneskehandel kan fortelle at det er vanlig å se hvordan menneskehandelagentene bestikker lokale offentlige ansatte. Et offer forklarte hvordan hun og hennes menneskehandel-agent ble transportert over en landegrense av politiet i en politibil.

Når kvinner som var utsatt for menneskehandel ble returnert til autoritetene i et Afrikansk land, så var det vanlig praksis å vise kvinnes ansikter på tv og i nyhetsmedier som en preventiv strategi for å advare offentligheten mot menneskehandel. Resultatet av dette var at de ofrene som ble portrettert følte skam og opplevde å bli avvist av sin familie og lokalsamfunnet.

I et Midtøsten land, flyktet tre østeuropeiske kvinner fra en klubb og gikk til myndighetene for å få hjelp. Politiet fortalte kvinnene at de ikke var i stand til å hjelpe dem og sendte kvinnene til buss-holdeplassen slik at de kunne forlate byen. Når kvinnene kom ned til buss-holdeplassen ble de møtt av sin menneskehandelagent.

LOJALITET OG AVHENGIGHET TIL AGENTENE, ARBEIDSGIVERNE, HALLIKK-KJÆRESTEN ELLER ANDRE I NETTVERKET.

Noen kvinner har et lojalitetsforhold til sine agenter eller arbeidsgivere, noen er også deres kjærester, ektefeller eller familiemedlemmer. For en utenforstående kan disse følelsene virke uforklarlige hvis en ikke forstår hvordan den systematiske isolasjonen og avhengigheten virker, den er en nøkkelfaktor i den trusselen som overgriperne utøver. I mange tilfeller henger vold eller onde handlinger nært sammen med vennlig omtanke og omsorg. Dette er forhold som kan være forvirrende. En kvinne kan føle seg vel i varetatt, maktbalansen kan overbevise henne om at hennes beste håp for fremtiden – om hun skal overleve - ligger i hendene på den samme personen som også utnytter og misbruker henne.

2.2 STADIER I SAMTALEPROSESSEN: RISIKO OG ANBEFALINGER

Hver fase i samtaleprosessen kan utgjøre en risiko for den utsatte kvinnen. Dette må en være oppmerksom på, og tilpasse vurderinger og sikkerhetstiltak deretter.

DET FØRSTE STADIET: OPPNÅ DEN INNLEDENDE KONTAKTEN. RISIKO

Det å ta direkte kontakt med en kvinne som er i en menneskehandelsituasjon, forhøre seg om eller å spørre etter en spesifikk kvinne, kan gjøre henne risikoutsatt ved at det skapes en mistanke om hennes lojalitet eller hennes intensjoner. Det kan se ut som kvinnene er alene, men de er sjelden uten tilsyn. De fleste blir som regel observert (av for eksempel en hallikk eller arbeidsgiver som befinner seg innen hørevidde, eller bak et skjult kamera o.l., eller en annen prostituert som har fått en posisjon innen miljøet).

På samme måte vil det å oppsøke en kvinne,

eller besøke en kvinne eller familien til en kvinne som har flyttet, eller en kvinne som er mistenkt (eller velkjent) for å ha blitt utsatt for menneskehandel, ville kunne skape problemer for kvinnen og hennes familie.

ANBEFALINGER

- Den sikreste måten å få kontakt med en kvinne som har vært utsatt for menneskehandel, er å snakke med henne rett etter hun har brutt med miljøet. Den mest effektive og trygge måten å kommunisere med henne på, er ofte gjennom en lokal organisasjon som hun kjenner og har tillit til. Eksempler på dette kan være hjelpegrupper som tilbyr varme, mat og et helsetilbud, krisesentrene eller flyktningmottak.
- Desto lengre tid det går mellom hennes kontakt med menneskehandlerne og tidspunktet for samtalen, desto større sannsynlighet er det for at hun føler seg trygg nok til å avsløre detaljer om sine erfaringer.
- Om det er nødvendig å kontakte kvinnen mens hun fortsatt har tilknytning til menneskehandleragenten eller arbeidsgiveren, så er det best å forsøke å gjøre det gjennom lokale hjelpeorganisasjoner hun har tillit til (som for eksempel oppsøkende helseteam eller sosiale hjelpe-tilbud). Om det ikke er mulig å oppnå kontakt med henne gjennom disse gruppene, så er det helt essensielt å foreta en utvidet observasjonsperiode av kvinnens handlingsmønstre for å vurdere hvilken risiko det er å ta kontakt med henne (for eksempel finne ut hvem er hun sammen med og hvem som observerer henne).

Det er verdt å notere seg at i enkelte land hvor sexhandel er ignorert eller tolerert – eller der hvor politiet, offentlige ansatte eller andre er systematisk bestikket – så vil bordelleiere,

hallikker og andre personer med kontroll ikke protestere på at kvinnen deltar i samtaler. Dette er spesielt vanlig i de situasjoner hvor de som har kontroll over kvinnen, oppfatter at det kan være fordelaktig for kvinnene, noe som igjen kan gi dem selv profitt, som til eksempel gratis kondomer, helse informasjon, medisinsk utstyr, gratis helsesjekk osv. Det å samtale med kvinner utsatt for menneskehandel eller i fangenskap har i enkelte land derfor blitt en rutine og en trygg handling. Alternativt vil "arbeidsgivere" tillate intervju rett og slett fordi de er trygge på at kvinnene ikke vil tørre å snakke åpent om noe. Det er i slike situasjoner helt vesentlig å forstå hvordan utenforståendes tilstedeværelse og spørsmål blir oppfattet, før en helt ukritisk går i vei med å samtale med kvinnen under slike omstendigheter.

For å unngå å risikere å utlevere kvinnene, så kan den som leder samtalen ønske å si at samtalen omhandler et nøytralt tema som for eksempel "helse" om andre skulle spørre hva det samtales om. Dette muliggjør at kvinnen trygt kan forklare hva samtalen handler om til andre. Når man er alene med kvinnen, så må detaljert informasjon om det egentlige temaet for samtalen klargjøres som en viktig del av samtykkeprosedyrene (se punkt 6. Få informert samtykke).

Om en skal samtale med en fengslet kvinne, så må en ikke anta at hun er trygg for represalier fra autoriteter, medfanger eller menneskehandlere. Selv om samtalen kan arrangeres til et privat og hemmelig sted, så er baksidene ved dette at kvinnene ofte kan være ukomfortable med situasjonen, de kan bli trakassert, eller tvunget til å fortelle hva som ble sagt av medfanger.

STADIE 2: FINNE RIKTIG TID OG STED FOR HVOR SAMTALEN SKAL FOREGÅ RISIKO

Når en kvinne utsatt for menneskehandel har kontakt med noen utenfor dette miljøet, så er dette så spesielt at hun kan risikere å bli observert, forfulgt eller overhørt. I enkelte tilfeller har overvåkingskameraer blitt installert på bordeller og i kvinnes boliger. Selv kvinner som ikke blir observert regelmessig er tilbakeholdne med å fortelle sannheten, av frykt for at det de forteller kan komme ut og bli brukt mot dem eller deres familiemedlemmer.

På lignende måte vil en kvinne, enten det er på et krisesenter eller i sitt eget hjem, inneha en ekte bekymring for at samboere, familie-medlemmer, naboer eller andre kan overhøre sensitiv eller stigmatiserende informasjon.

ANBEFALINGER

Samtaler bør utføres uten forstyrrelser på et sikkert sted og i totalt trygge omgivelser. Frivillige hjelpeorganisasjoner eller det sosiale hjelpeapparatet er ofte de tryggeste valgalternativene. Samtalene bør ikke avholdes på et sted hvor andre personer kan passere eller "stikke innom" eller hvor det vil være tilfeldige forstyrrelser som får kvinnen til å føle ubehag i samtalsituasjonen. Om det skulle være situasjoner hvor samtalen foregår med kvinnens barn til stede kan dette forårsake bekymringer og trauma. Barns tilstedeværelse kan og resultere i at en kvinnes ord blir repetert til andre.

Før og hele veien gjennom samtalen bør kvinnen være fri til å endre på både tid og sted, om hun føler at det er tryggere eller mer passende for henne.

Et tett tidsskjema er ikke realistisk eller praktisk, og kan få den som leder samtalen til å ta enkelte risiko. På lignende måte bør ikke samtalen være for lange eller følelsesmessig

utmattende. Desto mer avslappet kvinnen føler seg, desto mer sannsynlig er det at hun vil dele verdifull informasjon, og informasjon som er relevant for den hjelpen hun trenger. Det er en god ide å avklare i starten av samtalen, når kvinnen må reise og hvor fleksibel hennes tid er. Dette med tanke på at hun er en kvinne underlagt kontroll av enten arbeidsgivere eller menneskehandlere. Sannsynligvis har hun gitt alternative forklaringer på hvor hun befinner seg og hva hun gjør, og en forsinkelse kan derfor forårsake store problemer for henne.

En forsker som ville intervjuer kvinner utsatt for menneskehandel dro til en klubb og hadde et møte med eieren som forklarte at alle kvinnene som jobbet der arbeidet frivillig og at de hadde gode lønninger. Han valgte så ut hvilke kvinner som kunne intervjues og satt innen hørevidde gjennom hele intervjuet. Ikke overraskende bekreftet kvinnene hans påstander.

En ung kvinne som nettopp hadde ankommet en klubb i Vest-Europa var skrekkslagen og lei seg og spurte om hjelp av politiet. Politiet foretok en razzia på bordellet og arresterte alle kvinnene som arbeidet i klubben. I politibilen på vei til politistasjonen var de andre kvinnene som arbeidet på klubben og som også var utsatt for menneskehandel rasende på denne unge kvinnen som hadde ødelagt deres sjanser til å betale sin gjeld, og hun ble slått og klort

STADIE 3: DET Å DELTA I EN SAMTALE VÆR FORBEREDT PÅ Å LYTTTE, OG LEGG TIL SIDE ALLE DINE FORDOMMER

RISIKO

De som i møte med en kvinne kommer med forhåndsoppfatninger eller følelser rundt kvinnens erfaringer, hennes reaksjoner på hva som har skjedd henne eller hennes personlighet eller holdninger, vil gå glipp av viktig informasjon og overse hva som er unikt med hver enkelt kvinnes erfaringer.

ANBEFALINGER

Det er viktig å komme forberedt og ha spørsmålene klart for seg. Samtidig er det de samtalen som er ustrukturerte og engasjerte som gir det mest nøyaktige bildet av kvinnens erfaringer og hennes opplevelse av erfaringene. Dette avhenger av at den som skal foreta samtalen med kvinnen, har et åpent sinn og evner å lytte og fortolke. For eksempel om man vil vise kvinnen sin forståelse og bekymring, så vil uttrykk som viser medlidenhet eller sympati være upassende og ikke velkomment, da mange av kvinnene ikke ønsker å bli behandlet som ofre.

DET Å GJENKJENNE SIGNALER PÅ AT KVINNE FØLER SEG UTRYGG

En kvinne som var utsatt for menneskehandel hadde blitt voldtatt av en politimann og måtte avgi sin forklaring på politistasjonen med åpen dør og mange mennesker som passerte hele tiden. Gjennom intervjuet satt hun i frykt for å bli gjenkjent av politimannen som hadde voldtatt henne.

RISIKO

Forskjellige ting kan skje plutselig under samtalsgang. Disse endringene kan skape fysiske eller psykologiske farer for en kvinne. Selv om betingelsene for samtalen i utgangspunktet var akseptable for kvinnen, så kan hun begynne å føle seg utrygg eller ille til mote når som helst under samtalen. Det er viktig å få med seg signalene på dette, både fordi samtalsituasjonen kan ha blitt farlig, men også fordi kvinnens utrygghet ofte betyr at hun ikke lengre er villig til eller i stand til å snakke rett ut.

Ting som skjer eller temaer i samtalen som kan endre hele stemningen kan inkludere:

- noen kommer inn i rommet eller går fordi rommet
- spørsmål som kan gjøre henne mistenksom eller nervøs i forhold til samtalepartnerens intensjoner, som for eksempel spørsmål om spesifikke navn eller adresser eller spørsmål om hennes familie eller hennes alder eller
- samtalepartneren mister tillitten eller at intervjueren viser frykt

ANBEFALINGER

Det er viktig å se etter signaler som indikerer at kvinnen ikke lengre føler seg komfortabel eller ønsker å avbryte samtalen. Om det er en merkbar forskjell i hennes atferd og måten hun besvarer spørsmålene, så må den som samtaler med henne ta hensyn til muligheten for at det er noe under samtalen som satte i gang endringen i hennes oppførsel eller vilje til å svare.

Vær forberedt på å endre tema i samtalen, aktivisere en nødpause eller avslutte møtet om betingelsene blir utrygge, den private sfæren blir avbrutt eller at kvinnen eller tolken signaliserer at det er oppstått et problem.

Om en bruker spørreskjemaer eller en intervjuguide så bør den som leder samtalen ha et kort avledningsspørreskjema om et annet tema – som for eksempel helse, kulturelle vaner eller kjønn – som samtalepartneren kan trekke frem om det skulle være nødvendig. Temaet kan slik raskt endres til et ikke-kontroversielt tema. Kvinnen bør være informert om denne sikkerhetstaktikken i begynnelsen av samtalen, og om avledningsspørreskjemaets innhold slik at hun er forberedt på å besvare andre spørsmål eller endre temaet, om hun på noe punkt skulle føle seg ukomfortabel.

STADIE 4: OM Å AVSLUTTE SAMTALEN. AVSLUTT SAMTALEN PÅ EN POSITIV MÅTE RISIKO

Menneskehandel kan forårsake et bredt spekter av sterke følelser og psykiske reaksjoner. Etter å ha snakket om sine erfaringer vil enkelte kvinner føle seg lettet over å ha gjort det, mens andre vil føle seg verre om seg selv, sin situasjon og sin fremtid. Det er viktig å ikke forlate kvinnen med følelser av skam og håpløshet.

ANBEFALINGER

Der det er mulig så bør samtalen avsluttes på en positiv måte. Den som samtaler med kvinnen kan minne henne på hvor bra hun har taklet denne vanskelige situasjonen, gjerne ved å hente spesifikke eksempler fra hennes egen historie og påpeke at den informasjonen hun har bidratt med vil også bli brukt for å hjelpe andre.

For kvinner som ikke allerede er ivaretatt av profesjonelle hjelpere eller de kvinnene som trenger mer hjelp, så bør den som samtaler med kvinnen tilby informasjon, om hvor hun kan henvende seg (se punkt 3, lengre ned) og la kvinnen forstå at dette hjelpetilbudet er der om og når hun er klar for å benytte seg av det.

ET EKSEMPEL PÅ HVORDAN MAN AVSLUTTER EN SAMTALE:

”mange takk for at du tok deg tid og hadde styrke til å fortelle meg om dine erfaringer. Ingen fortjener å bli behandlet på den måten du har blitt behandlet, og du er tydeligvis en sterk og modig kvinne som har overlevd disse overgrepene og volden.

3. FORBERED INFORMASJON SOM DU KAN REFERERE TIL OG IKKE GI NOEN LØFTER DU IKKE KAN HOLDE.

Vær forberedt på å gi kvinner informasjon på deres eget morsmål og det lokale språket (om det er et annet) om aktuelle steder som yter juridisk og helse bistand, trygge oppholdssteder, sosiale stønader og beskyttelsestilbud, men også hjelpe til å ta kontakt med de ulike instanser om du blir spurt.

3.1 Å IDENTIFISERE TILGJENGELIGE RESSURSER OG STØTTEAPPARATER

RISIKO

Kvinner som er utsatt for menneskehandel har sjeldent muligheten til å tilegne seg informasjon som kan fremme deres helse og sikkerhet. Når en jobber med noen som har slike ekstreme begrensninger som disse kvinnene, så er den som samtaler med kvinnen like ansvarlig for å tilby informasjon som han/hun er for å samle inn informasjon. En samtale-situasjon er en fin anledning for en kvinne å få informasjon. Dette kan være livreddende hjelp og er et viktig ansvar som hviler på den som samtaler med henne.

ANBEFALINGER

Vær ”ressurs-klar”. Ved å tilby informasjon med henvisninger til hjelpeapparater kan den som samtaler med kvinnen viderefremme livsviktige hjelpemidler, og samtidig øke nivået for troverdighet og tillitt kvinnen føler overfor samtalepartneren.

En kan oppmuntre kvinnen til å søke hjelp ved å forsikre henne om at det som har skjedd henne ikke er hennes feil og at hun har ingen skyld.

Informasjonen bør presenteres på en konsis og klar måte. Den som samtaler med kvinnen

bør bekrefte at hun har forstått informasjonen og spørre om hun har spørsmål utover det som er sagt. Hvor det er trygt og passende, så bør denne informasjonen tilbys i skriftlig form.

3.2 OM Å FÅ KONTAKT OG Å KJENNE TIL ORGANISASJONENE PÅ DIN HENVISNINGSLISTE.

RISIKO

Mange organisasjoner vil ikke være villige eller i stand til å tilby passende informasjon eller hjelp til kvinner som har blitt utsatt for menneskehandel.

ANBEFALINGER

En må alltid sjekke at organisasjoner som det er aktuelt å henvise til driver på en seriøs måte som ikke strider mot norsk lov. Den som skal samtale med kvinnen bør i forkant av samtalen snakke med de ulike aktuelle stedene som tilbyr ulike hjelpetilbud for å vite i hvilken stand de er til å møte de behovene kvinner som er utsatt for menneskehandel har.

Den som skal samtale med kvinnen bør gjøre organisasjonene oppmerksom på at den detaljerte informasjonen kan bli tilbudt til kvinner som er utsatt for menneskehandel.

På steder hvor det ikke finnes noen hjelpe-

tilbud er det nødvendig å ha kunnskap om flere andre lignende eller passende organisasjoner som er forsiktede og villige til å tilby kvinner i nød hjelp. Det kan hende at de må oppdateres på problemer forbundet med menneskehandel og hva slags type hjelp de kan bli bedt om å bidra med.

3.3 VÆR DISKRET NÅR DU TILBYR INFORMASJON

RISIKO

Om det blant kvinnens eiendeler blir funnet informasjon som henviser til hjelp, så kan hun være i fare med tanke på hallikken, menneskehandelsagenten eller arbeidsgivere. Hvis hun er vel hjemme kan hun også få problemer med familiemedlemmer.

ANBEFALINGER

Det er nyttig å ha informasjon om hjelpetilbud hun kan kontakte skrevet ned på et lite kort, som kvinnen kan ta med seg etter en samtale og holde skjult, til hun bestemmer seg for om hun vil ta kontakt. Informasjonen bør være på kvinnens eget språk og på norsk, slik at hun kan få hjelp til å kontakte den hjelpen hun søker. Så mye informasjon som mulig bør tilbys i full bredde. Kortet kan inneholde adresser og nummer uten at det nødvendigvis står beskrevet til hva. En bør være oppmerksom på at noen kvinner ikke vil ønske å ta i mot et slikt kort og heller ikke informasjon.

NYTTIG KUNNSKAP FOR KVINNER SOM ER UTSATT FOR MENNESKEHANDEL INKLUDERER KONTAKTINFORMASJON TIL:

- lokale organisasjoner som spesialiserer seg på å arbeide med kvinner utsatt for menneskehandel, inkludert når og hvordan man kan gå frem for å få kontakt.
- Organisasjoner som spesialiserer seg på å jobbe med kvinner utsatt for menneskehandel i det relevante hjemlandet
- Gratis helsetilbud (allmennpraktiker, reproduksjonshelse, sykehus og psykiatri tilbud hvor det er tilgjengelig)
- Rådgeving om hvor en kan bo og andre sosiale hjelpetilbud
- Juridisk- /immigrasjons- rådgivingshjelp
- Ulike lands ambassader
- Lokale kirker/lokale hjelpeorganisasjoner
- Språkopplæringsentre
- Frivillige organisasjoner (NGO) i kvinnes hjemland

4. GJØR ADEKVATE VALG OG FORBERED TOLKER OG ANDRE KOLLEGER.

Vurder fordeler og ulemper som er forbundet med det å ansette tolker, kolleger og andre, og lag adekvate metoder for utvelgelse og opplæring.

4.1 GJØR EN VURDERING AV RISIKO OG FORDELENE MED Å JOBBE MED TOLK OG ANDRE

RISIKO

Det å involvere andre, som for eksempel tolker og innleide hjelpere for å assistere samtaler eller til å bearbeide konfidensielt materiale skaper en risiko om de valgte individene ikke er grundig sjekket. Det er nødvendig å være sikker på at de ikke har noe å gjøre med menneskehandelsagenter samt å gjøre en grundig vurdering av hvorvidt de er egnet til å arbeide med et slikt sensitivt tema.

Det er en alvorlig bekymring om en som skal samarbeide ikke helt og fullt forstår farene som er assosiert med brudd på taushetsplikten, og ikke er nøyaktig med rutinene rundt samtaler eller slumser med sikkerheten.

Tolker og kolleger som ikke forstår verdien av viktigheten av å stille spørsmål og svare kvinnene på en hensynsfull måte, vil ikke få hele og fullstendige svar og kan gjøre at kvinnen føler seg såret eller fornærmet.

Tolker og samtalepartnere som snakker samme språk som kvinnen, kan gjøre at hun føler seg mer avslappet og kan hjelpe til å bygge opp tilliten. Allikevel kan det også ha den motsatte effekten. Kvinnen kan mangle tillit eller skamme seg for å snakke med en som kommer fra samme sted eller har samme

kulturelle bakgrunn. Enkelte kvinner opplever det mer skamfullt å snakke om stigmatiserte temaer (som for eksempel prostitusjon, seksuelt misbruk) som er handlinger som erklærer henne fredløs i hennes kultur, foran en som kommer fra den samme kulturen og bærer med seg de samme moralske forståelsene. Videre kan lite diskrete tolker eller kolleger behandle kvinnens svar som god lokal-sladder. Hvorvidt man samtaler med en kvinne på hennes eget språk eller språket i mottakerlandet, så flyr rykter rasende raskt. Om det ikke er mulig å kartlegge og gjøre en vurdering av en tolks bakgrunn og kontaktnett, så er det ingen garanti for at informasjonen ikke vil lekke til feil steder.

Samtaler med kvinner utsatt for menneskehandel er ofte tidsbegrenset – både med tanke på hennes sikkerhet og hennes følelsesmessige velbefinnende. Samtaler som skal oversettes tar lengre tid, og forlenger tiden kvinnen kan bli utsatt for risiko. I tillegg kan hun oppleve tiden som noe som øker stresset under samtalen.

ANBEFALINGER

- Velg å arbeide med en tolk eller en person fra en lokal organisasjon med god kjennskap til voldsutsatte kvinner, og som ikke er fra hennes eget hjemland, hvis ikke kvinnen selv indikerer noe annet.
- Spør kvinnen helt privat om hun har en venn eller medarbeider hun stoler på og

som hun ønsker skal være med henne under samtalen. Vær da sikker på at denne utvalgte personen forstår formålet med samtalen og frivillig samtykker til å delta.

- Ikke aksepter ukjente frivillige tolker, da de kan være involvert i menneskehandel situasjonen eller kan ha noe å vinne på å delta i samtalen.
- Om det er mulig, så vil ”kulturformidlere” eller andre som kan bygge broer mellom de ulike oppfatningene samtalepartneren og den utsatte kvinnen bærer med seg, være et viktig bidrag i komplekse diskusjoner.
- Vurder situasjonen. For alle grunnene nevnt ovenfor, er det enkelte ganger bedre at en ikke gjennomfører en samtale om det bare lar seg gjøre med en tolk eller en person en ikke kan stole på.
- Ikke ansett en tolk eller en person som er full av fordommer eller som blir sjokkert eller opplever informasjonen som kvinnen avslører som støtende. Tolkere og medarbeidere bør være fult oppdatert på temaet menneskehandel og forstå omfanget av fysisk og seksuell vold som ofte følger i dette kjølvannet.
- Sett av tid til å debriefe med tolker og medarbeidere som kan ha blitt fo

Ved ett tilfelle i USA brukte myndighetene uten å vite om det en menneskehandelagent som tolk når de skulle intervju kvinner utsatt for menneskehandel i en sak som omhandlet en jentes selvmord. Mannen fortalte myndighetene at han var jentenes onkel. Flere måneder senere, etter et anonymt tips, returnerte politiet for å intervju kvinnene med en nøytral tolk og ble fortalt en veldig annen historie.

4.2 GJØR VURDERINGER RUNDT DET Å ANSETTE EN MANN SOM TOLK ELLER SAMTALEPARTNER.

RISIKO

I enkelte tilfeller, slik som det å skulle samtale med kvinner i sex industrien, kan menn lettere få adgang og virke mindre mistenkelige.

Allikevel vil det i mange tilfeller med menneskehandel, være at kvinnene har blitt sviktet, fysisk eller seksuelt utsatt for vold av menn (for eksempel familie medlemmer, agenter, arbeidsgivere, militæret) og de vil av den grunn ikke ha tillit til eller føle seg ukomfortable, eller bli brydd av å skulle avsløre personlige detaljer til en mann.

ANBEFALINGER

I omgivelser hvor det er umulig å trygt ta kontakt med en kvinne i prostitusjonen utenfor hennes arbeidsområde, kan det noen ganger være nyttig for en mann å gjøre de første tilnærmingene, forutsatt at kvinnen får en rask og fullstendig informasjon om formålet med hans tilstedeværelse.

I noen tilfeller kan kvinnen foretrekke å snakke med en mann, fordi hun tror at en kvinne vil være mer fordomsfull, mer fordømmende enn en mann eller fordi kvinnen som har blitt utsatt for menneskehandel har blitt misbrukt eller utnyttet av en kvinne. Hvor det er mulig bør kvinnen bli spurt om hva hun selv foretrekker.

4.3 OM Å VURDERE MEDARBEIDERNE OG SAMTALEPARTNERNES FYSISKE SIKKERHET OG PSYKOLOGISKE VELBEFINNENDE.

RISIKO

Å gjennomføre en samtale med en kvinne som har vært utsatt for menneskehandel kan også sette samtalepartneren i fare, med tanke på menneskehandelagenter eller andre

involverte i kvinnens arbeid eller sosiale nettverk.

Det å samtale med kvinner utsatt for menneskehandel kan også ha en følelsesmessig kostnad for den som deltar i samtalen. Følelsesmessig utmattelse eller angst er en vanlig respons på det å lytte til kvinnenes personlige historier om misbruk, vold og traumer. Samtalepartneren må derfor være forberedt på slike vonde følelser, og behovet for hjelp til å bearbeide de.

Samtalepartnerens egen personlige historie om overgrep eller diskriminering kan påvirke hvordan han/hun blir påvirket av kvinnenes historier. For noen kan det å høre disse historiene hente tilbake deres egne historier og minner om overgrep. Disse vonde følelsene kan også forhindre samtalepartneren i å gjennomføre samtalen på en grundig og reflektert måte.

Den som samtaler med den utsatte kvinnen kan føle seg hjelpesløs eller motsatt; ønske å innta rollen som den "reddende engelen". I det første tilfellet vil den som samtaler med kvinnen unngå å tilby hjelp i den tro at kvinnens problemer er for store. I det andre tilfellet så kan samtalepartneren komme til å gi urealistiske løfter.

En uerfaren intervjuer, som jobbet på et fremmed språk gjennom en tolk, begynte å fnise under et intervju. Hun gjorde ikke dette av ondskap, men av nervøsitet. Denne reaksjonen skapte vonde følelser hos kvinnen som ble intervjuet, da hun trodde at det var henne intervjueren lo av.

ANBEFALINGER

- Om den som samtaler med kvinnen eller kvinnen selv på noe som helst tidspunkt før eller under samtalen føler at det valgte stedet for samtalen er utrygt, så bør ikke samtalen finne sted eller den bør avsluttes til en har funnet et trygt sted. Om det er mulig å lage en ny avtale er det ofte best å endre tid og sted fra den opprinnelige avtalen.
- Om en person skal ha en samtale med kvinnen alene på et høyrisiko sted bør den som skal lede samtalen forsikre seg om at det er noen på utsiden som vet hvor samtalen foregår, til hvilken tid og når samtalen er forventet å være ferdig. Det bør ordnes slik at den som er ansvarlig for samtalen kan gi beskjed til sin kontakt utenfor med en gang han/hun er trygt utenfor området hvor samtalen har funnet sted. Hvor mobiltelefoner er tilgjengelig er det en god ide å ha telefonen med seg.
- Om kvinnen har sensitiv informasjon som kan skape en farlig situasjon for den som skal samtale med henne (for eksempel informasjon om gjerningsmann, korrupte ansatte, politiet), så bør den som leder samtalen på en taktfull måte forhindre kvinnen i kommunisere dette og samtidig foreslå at informasjonen heller overleveres eller sendes til rette person eller instans.
- De som skal samtale med en utsatt kvinne og tolken bør ha spesialtrening eller bakgrunnsinformasjon om:
 - mekanismene som virker i handel med kvinner
 - risiko-, sikkerhets- og nødhjelps- prosedyrer
 - basis introduksjon til temaer om fysisk, seksuelt og psykisk misbruk og vold, trusler og tortur
 - basis forståelse om kjønn, etnisk diskriminering og ulikhet

- problemstillinger og forståelser som er relatert til den arbeidssektoren som er temaet for samtalen, så som sexarbeid og prostitusjon, hjemmehjelp, industriarbeidere, jordbruksarbeidere
- den lokale ordbruken som passer til temaet
- Holdninger som plasserer skylden hos offeret er ofte en del av en helhetlig kultur. Dette påvirker muligheten kvinnens samtalepartner har til å få den hele sannheten fra kvinnen. Like mye vil det påvirke måten svarene mottas og fortolkes. Som en konsekvens av dette må den som skal samtale med den utsatte kvinnen konfrontere sine egne refleksjoner, frykt og stereotypier når det gjelder kvinner som er:
 - av annen etnisk opprinnelse enn seg selv
 - seksuelt misbrukt
 - sexarbeidere eller deltagende i en annen sosial marginal form for arbeid (for eksempel husarbeid, industri eller jordbruk)
 - fattige eller sosialt og økonomiske hemmet
- Den som samtaler med kvinner utsatt for menneskehandel må være kjent med sine egne muligheter og begrensninger for å kunne hjelpe kvinner som er blitt utsatt for menneskehandel

5. FORSIKRE DEG OM FULLSTENDIG ANONYMITET OG TAUSHETSPLIKT

Beskytt kvinnens identitet og konfidensialitet gjennom hele samtaleprosessen – fra det øyeblikk hun er kontaktet og gjennom hele den tiden detaljer om hennes sak blir gjort offentlig.

5.1 OM Å FORSIKRE KONFIDENSIALITET

RISIKO

Å beskytte konfidensialiteten er helt essensielt for å garantere for kvinnens sikkerhet og for kvaliteten på informasjonen hun gir.

ANBEFALINGER

- Begynn samtalen med å forklare de forbehold som blir tatt for å beskytte kvinnens identitet og for å holde personlige detaljer konfidensielt. Spør henne om hun synes disse forbeholdene er adekvate.
- Kvinnene bør informeres om at de ikke er forpliktet til å oppgi sitt navn (eller en kan tilby henne et falskt navn), hjemplass eller den egentlige nasjonaliteten. Om det er nødvendig å samle noen av disse detaljene (for eksempel i en samtale som er relatert til noe juridisk) er det beste om denne informasjonen ikke er notert direkte på papirene. I stedet kan dette kodes slik at notater kan kobles til kvinnen men holdes separat fra hovednotater. Hovednotater bør ikke vises til andre (som for eksempel familie, venner, politiet, immigrasjon) uten hennes informerte og uttalte tillatelse.
- Innholdet i de individuelle samtalene bør bare diskuteres med andre som er bundet av den samme taushetsplikten (medarbeidere, medisinsk personell) og da bare om det er nødvendig og bare om

kvinnen har gitt tillatelse til det. Innholdet i samtalen må aldri diskuteres offentlig, spesielt ikke der noen kan komme til å overhøre (for eksempel i nærheten av drosjesjåfører eller billett-selgere etc da disse kan ha kontakter i menneskehandelmiljøet).

- Detaljer fra en av kvinnenes svar bør aldri diskuteres i samtale med andre kvinner utsatt for menneskehandel på en slik måte at det vil identifisere kvinnen. Å snakke generelt om andre lignende omstendigheter er noen ganger nyttig, men må ikke skli over til å bli personlig slik at en identifiserer informasjon.
- Om en bruker optakskassetter må en ikke bruke navn, kun koder. Kassetene bør oppbevares i låste arkiver, hvor kun identifiserte personer har tilgang og bør slettes etter at samtalen er skrevet ned på papir.
- Når en skal presentere materialet offentlig eller frigjøre informasjon, så må personlige detaljer anonymiseres slik at kvinnen ikke kan identifiseres. For eksempel må ikke publikasjoner inkludere navnet på kvinnens hjemsted, arbeidsplass eller navngitte familiemedlemmer, venner eller medarbeidere. Mottakerland og byer kan også gjøres ugjenkjenkelig.
- På grunn av det betydelige og langtidsvirkende potensialet for konsekvenser som følger av at kvinnene opptrer på

fotografier eller filmer, så bør kvinnene alltid bli forkledd og tildekket (ikke bare øynene). Andre tydelige kjennetegn bør ikke være med (som for eksempel arr, tatoveringer etc). I tillegg bør bare foto og filming finne sted om kvinnene er informert og det er tydelig at hun forstår hvordan de vil bli brukt, hvor de vil distri-

bueres og om hun gir et skriftlig samtykke. Fotografier bør heller ikke tas slik at det er mulig å kjenne igjen et krisesenter, trygge oppholdssteder andre hjelpeorganisasjoner eller personer som hjelper kvinner utsatt for menneskehandel.

6. FÅ INFORMERT SAMTYKKE

Vær helt sikker på at hver eneste kvinne helt klart og tydelig forstår innholdet og formålet med samtalen, hva denne informasjonen skal brukes til, hennes rett til ikke å besvare spørsmål, hennes rett til å avslutte samtalen til enhver tid og hennes rett til å sette begrensninger når det gjelder hvordan informasjonen skal brukes.

I en dokumentarfilm om kvinner som utnyttet i menneskehandelen, ble ikke kvinnenes ansikter tilstrekkelig kamuflert, noe som gjorde at kvinnene ble lett gjenkjennelige. En av disse kvinnene hadde frem til dette skjedd, klart å holde de marerittlignende månedene hun hadde hatt i utlandet hemmelig for sine foreldre og sin ektemann.

6.1 RIKTIGE MÅTER Å SPØRRE OM SAMTYKKE

RISIKO

Det å få informert samtykke kan være en utfordring fordi kvinnene har en grunnleggende mistenksomhet overfor alle på utsiden. I mange tilfeller, er det en utfordring på grunn av språket, kulturelle og sosioøkonomiske forskjeller. Mange kvinner, spesielt de som kommer fra landsbygder eller mindre utviklede regioner, vil ikke helt være klar over hvilket omfang av potensielle konsekvenser det å delta i en slik samtale kan ha (spesielt der dette involverer media), og kan komme til å gi sitt samtykke for raskt.

ANBEFALINGER

- Det at samtalen kan være både fysisk farlige, følelsesmessig vanskelige og at ordene ikke kan trekkes tilbake i det det er sagt, gjør at det er helt nødvendig at den som leder samtalen helt tydelig forklarer:
 - formålet med samtalen
 - hvilket tema som skal diskuteres
 - de potensielle risiko og fordeler ved å delta
 - de personlige og muligens ubehagelige spørsmålene som kan bli spurt

Om en kvinne har full forståelse for hvilke intensjoner den hun skal samtale med har og hva formålet er med å stille slike spørsmål, så er det mindre sannsynlig at hun mistenker at den informasjonen hun gir vil bli brukt mot henne eller skade henne.

- det beste er om de første spørsmålene om kvinnen vil delta i samtalen kommer fra noen hun stoler på, for eksempel en hjelpeorganisasjon eller en person hun har utviklet et godt forhold til, og som også kan forklare henne omfanget av potensielle positive og negative konsekvenser samtalen kan ha. (denne innledende forespørselen er bare en måte å oppnå trygg kontakt med kvinnen og

erstatte ikke prosessen om å oppnå kontakt og informert samtykke, som er en prosess intervjueren selv må utføre i forkant av samtalen). Med tanke på mekanismene som virker rundt menneskehandel og den rollen "kjæresten" har, så er ikke kjæresten generelt sett noe godt valg som mellomperson. Forespørsler rettet mot klubber eller bordeller kan sette kvinnene i en uholdbar situasjon, vekke mistenksomhet og vil vanligvis ikke gi noen imøtekomende respons. På lignende måte vil det å kontakte kvinnene gjennom politiet eller innvandringsmyndigheter kunne resultere i at kvinnene blir nervøse og gir svar som ikke er usanne, men heller ikke komplette. (samtaler med kvinner i fengsel peker på andre betydelige problemstillinger som ikke vil bli diskutert her).

- Gjør klar en tydelig formulering som beskriver temaet og formålet med samtalen, og hvordan hennes svar vil bli brukt. Gå gjennom formuleringen verbalt og gi henne muligheten til å stille spørsmål og oppklare uklarheter.
- Diskuter risiko på en systematisk måte **(se punkt 1.1, her side 11.)** Eksemplet om hvordan samle spørsmål som gir en vurdering av sikkerheten). Snakk om de potensielle fordelene (eks. muligheten til å kunne snakke om sine erfaringer, finne ut av hennes problemer og behov, hjelpe andre kvinner) og hvilke forventninger hun har til samtalen (hjelp eller betaling).
- I de tilfellene hvor kvinnens morsmål er forskjellig fra den som skal samtale med henne, vil det å forsikre seg om at det samtykket som er gitt er et informert samtykke, kreve mer tilpassninger, slik som å forberede et informasjonspapir på

hennes eget språk. Dette er et papir hun ikke bør ha i sitt eie, da andre kan finne det.

- (Dette punktet er mest relevant for forskere eventuelt andre som skal intervju kvinner:) *Avgjørelser om en skal betale for intervjuene er vanskelig. Det å gi betaling for intervjuer kan kaste tvil over troverdigheten på informasjonen som samles, spesielt om summene som tilbys er betydelige. På den andre siden er det viktig at kvinnene kan få kompensasjon for sin tid, tap av arbeidsinntekter og andre utgifter som følge av intervjuet, som reise penger eller barnevakt. Om arbeidsgiveren, hallikken eller menneskehandlagenten finner penger kvinnen ikke kan gjøre rede for, kan dette forårsake straff, og det er derfor viktig å diskutere med kvinnen hvordan en skal kompensere for intervjuet. Det er nyttig å spørre henne om det er trygt for henne å motta penger eller om hun foretrekker kompensasjon i form av materielle saker (for eksempel artikler til personlig hygiene, såpe, sjampo, kondomer, mat, klær eller annet), eller at penger sendes til hennes familie eller noen hun stoler på. Å betale til hallikker, madammer, bordelleiere, politiet etc. for å få snakke med kvinnene er etisk problematisk, og kan skape problemer for kvinnen, samtidig som hun vil reise tvil om og få bekymringer rundt intervjuerens intensjoner. Dette er derfor ikke anbefalt.*
- *Der hvor det er mulig (for eksempel hvis det er trygt for kvinnen ønsker det) kan man tilby kvinnen tilbakemeldinger (i form av avisartikler, forskningsfunn, ulike programtilbud) om hun føler at det er trygt å møtes igjen ved en senere anledning.*

ET EKSEMPEL PÅ FORESPØRSEL OM INFORMERT SAMTYKKE

”Vi gjør en undersøkelse om kvinner som har blitt utsatt for menneskehandel og deres helse for [navnet på organisasjonen] for å finne bedre måter å tilby helsetjenester. Vi ønsker å snakke med deg om [*legg frem temaet som skal diskuteres*] og å stille deg spørsmål om [*rams opp nøkkelord som vil berøres, inkludert sensitiv informasjon som det vil bli spurt om*].

Jeg vil ikke spørre deg om ditt navn. Alt du forteller meg vil forbli høyst hemmelig. Ingenting av personlige detaljer vil bli avslørt. Jeg vil ikke bruke ditt navn, navnet på din hjemby, navnet på menneskehandelagenten din eller spesifikke detaljer om din familie. Det er ingen riktige eller feil svar. Du vil komme til å finne ut at noen av spørsmålene vil komme til å bringe tilbake vanskelige minner og du må da føle deg fri til å ta din tid til å besvare eller nekte å besvare om du ønsker det. Dine svar om dine erfaringer vil bli brukt til å hjelpe andre kvinner som har hatt lignende erfaringer og helsebehov.

Vi har diskutert de potensielle risiko og fordelene som [*å gå gjennom de risiko og fordeler som ble nevnt i den tidligere diskusjonen om risiko og fordeler*] og måter vi kan begrense denne risiko som for eksempel [*gjennomgå ideer for hvordan en kan begrense de risiko som ble nevnt tidligere i diskusjonen om risiko*].

Du må ikke delta i dette om du ikke vil. Om du er villig til å fortsette, så er har du lov til å velge å avslutte samtalen når som helst, eller om du ikke ønsker å svare på et spørsmål eller om du ønsker å stille meg et spørsmål, så vær så snill og føl deg fri til å stoppe meg. Denne samtalen vil ta ca 30 minutter.

Samtykker du til samtalen?

Er det dette et godt tidspunkt og er dette et bra sted for oss å ha denne praten?

7. LYTT TIL, OG RESPEKTER HVER ENKELT KVINNES VURDERING AV SIN EGEN SITUASJON OG RISIKO MED TANKE PÅ HENNES EGEN TRYGGHET.

Forstå at hver kvinne vil ha forskjellige bekymringer, og at hennes eget syn på disse bekymringene kan være forskjellig fra hvordan andre vurderer og vektlegger dem.

7.1 DET Å TILBY RÅD ELLER HJELP

RISIKO

Den som skal samtale med kvinnen kan, med gode intensjoner, tro at hun vet hva som er best for kvinnen og bestemme seg for å komme med anbefalinger, sette i gang tiltak eller få kvinnen til å sette i gang tiltak som hun tror vil bedre kvinnens situasjon. Velmente overtalelser eller handlinger (om for eksempel om å rømme fra menneskehandelagentene, kontakte autoriteter, diskutere saker hun enda ikke er klar til å snakke om) uten å ha gjennomgått grundige samtaler med kvinnen om hennes situasjon, kan resultere i alvorlige konsekvenser.

ANBEFALINGER

Før en tilbyr noe som helst råd eller setter i gang noe som helst tiltak, så må man ha en samtale om hvordan kvinnen selv ser sin situasjon og hva hun tror om sine egne valgalternativer. Det er viktig med hennes syn på de potensielle risiko og fordelene rundt de ulike valgalternativene og hva hun tror selv er det beste tidspunktet for å gjøre endringer som foreslås. Der det er mulig, er det nyttig å konsultere med profesjonelle som har erfaring med å håndtere kvinner som er utsatt for menneskehandel og be om deres råd. I tillegg kan en spørre kvinnen hvordan hun håndterer det å unngå skade eller hva hun gjør for å overleve

sin nåværende situasjon. Denne informasjonen vil gi den som samtaler med kvinnen en bedre forståelse for de praktiske realitetene i hennes situasjon, spørsmålsstillingen tjener også som en påminnelse på kvinnens styrke.

Om den som samtaler med den utsatte kvinnen mener hun har råd å tilby kvinnen, så bør disse beskrives på en så nøytral måte som mulig. Den som tilbyr råd bør heller ikke overdrive graden eller sannsynligheten av hjelpen. Valgene bør bli presentert på en nøktern måte, slik at kvinnen ikke føler seg dum eller utaknemlig om hun ikke ønsker å ta i mot hjelpen. De anbefalingene som gis bør påpeke hvilke risiko de innebærer men også verdsette fordelene.

Det er ikke uvanlig at de som samtaler med en kvinne utsatt for menneskehandel vurderer å redde henne. Uprofesjonelle eller uformelle redninger er et høy-risiko valgalternativ som ofte viser seg å ikke være tilfredsstillende for den som blir reddet. Dette fordi hun ikke hadde full forståelse for omfanget av mulige konsekvenser det ville ha å forlate sin nåværende situasjon. Eksempler på slike konsekvenser kan være:

- å risikere at familien hjemme blir straffet
- offentlig anerkjennelse for sine valg og handlinger, men også mulige fordømmelser av det som tolkes som hennes valg og handlinger

- tvil om hennes motiver, troverdighet og personlighet
- problemer med innvandringsmyndighetene og utsendelse
- ute av stand til betale sin gjeld
- behov for å forbli underlagt ordninger og tilsyn på et krisesenter eller flyktningemottak
- forplikter seg til å bryte all kontakt med hallikk-kjæresten
- møte krav om å tilby politiet bevis eller gi vitneforklaring i en åpen rettssal
- varetekt, arrest, domfellelse (for eksempel brudd på oppholdstillatelser, brudd på arbeidstillatelser)
- ikke-frivillig eller dårlig rådgiving om HIV/AIDS eller annen medisinsk testing

Etter en samtale om ulike handlingsalternativer har funnet sted, bør den som samtaler med kvinnen ha forberedt informasjon som henviser til hjelp på en klar og tydelig måte. Deretter bør hun la kvinnen få tid og rom til å ta sine egne avgjørelser.

Når en kvinne planlegger å forlate sin situasjon i menneskehandelen, så må en vurdere å diskutere ulike sider:

- **viktigheten av å planlegge i forkant**
- **praktiske valgalternativer til hvor hun kan overnatte og hvordan hun skal for sørge seg selv**
- **hvem som vil komme for å lete etter henne og hvor seriøst de vil forfølge henne eller hennes familie**
- **hennes psykiske tilstand og støtten hun vil komme til å trenge**
- **hennes avhengighetsforhold til hallikken, eieren, etc og hvem som vil gi henne denne støtten når hun er ute av dette forholdet**
- **praktiske konsekvenser (oppholdstillatelse, muligheten for å returnere til sin familie, fysisk trygghet, ensomhet, frykt og mentale helsehjelp).**

7.2 DET Å RESPEKTERE KVINNENS VALG NÅR DET GJELDER HENNES SITUASJON

RISIKO

Selv en kvinne som befinner seg i omstendigheter som kan synes å være en av grunn, kan velge å avslå hjelp. Å tilby medisinsk hjelp, gi bort gaver eller varer eller redningsoperasjoner er ofte fristende tiltak for de som ønsker "å gjøre noe". Allikevel, som vist til tidligere, er en kvinnes samtykke helt nødvendig før en gjør noe som helst på hennes vegne.

ANBEFALINGER

I tillegg til kvinnens avgjørelse om å samtykke til en samtale, så må også kvinnens valg respekteres, enten det gjelder bekymringer for egen helse, det å snakke om sine følelser, det å rømme fra sin situasjon eller andre personlige saker – helt uavhengig av hvor farlig eller voldelig situasjonen synes å fremstå for den som samtaler med henne.

Spontane redninger, for eksempel å kontakte myndigheter, eller familien, videreformidle informasjon til rådgivere etc. blir ikke nødvendigvis satt pris på – og trenger heller ikke være til fordel for kvinnen. For eksempel innebærer det å kontakte politiet i mange land, det samme som å gi beskjed til de samme menneskehandelagentene som satte henne i den situasjonen hun nå befinner seg i. Allikevel, hjelp som gis på den riktige måten kan redde liv. (se punkt 9. Vær beredt på akutt hjelpssituasjoner).

8. IKKE RE-TRAUMATISER EN KVINNE

Ikke still spørsmål som er ment å provosere frem et følelsesladet svar. Vær forberedt på å forholde deg til hennes sorger og understreke hennes styrke.

8.2 OM Å UNNGÅ Å RE-TRAUMATISERE EN KVINNE

RISIKO

Det å spørre en kvinne om å fortelle om erfaringer som har vært skremmende, nedverdiggende og smertefulle kan forårsake ekstrem angst. Mange kvinner føler seg ekstremt skamfulle over hva de har gjort eller hva som har skjedd med dem. En kvinnes sorgreaksjon på en samtale om dette kan oppstå under samtalen, men kan også komme før eller etter at samtalen har funnet sted. For mange kvinner er det stressende å delta i en samtale om sine egne erfaringer. Kvinnene kan også om de oppsummerer samtalen angre på hva de har fortalt lenge etter at samtalen er ferdig. For noen vil hele prosessen være traumatisk.

ANBEFALINGER

- Spørsmålene som stilles bør aldri være ment å provosere eller skape sterke følelsesmessige reaksjoner
- Unngå spørsmål som helt opplagt vil skape vonde følelser, eller tvinge en kvinne til å avsløre unødvendige traumatiske detaljer for å forstå hennes erfaringer.
- Ikke still spørsmål som insinuerer en negativ vurdering om kvinnens avgjørelser, hennes handlinger eller spørsmålstegn ved hennes person, som for eksempel *"Hva vil dine foreldre si til det du har gjort? Synes du at du er en*

umoralisk person? Hvorfor var du enig i å gjøre disse tingene?"

Det er viktig å innse at mange kvinner vil oppleve enkelte temaer som stressende og ukomfortable å diskutere. Allikevel kan det for mange også være terapi og få snakke om disse temaene og oppleve at noen lytter. Det er derfor viktig å innse at det å spørre en kvinne om å dele informasjon om et sensitivt tema, for så å avbryte hennes historie eller følelsesutbrudd før hun har fått muligheten til å fullføre sin tankerekke, kan være forstyrrende for henne. På den annen side så er det best å spørre henne om hun ønsker å fortsette å fortelle, ønsker å skifte tema eller avslutte samtalen om hun blir veldig lei seg eller sønderknust (for eksempel om hun viser noen av følgende symptomer; hun skjelver eller rister, gråter ukontrollert, får alvorlig hodepine, svimmelhet, kvalme, problemer med å puste eller hiver etter pusten, akutt hudutslett eller hektisk rødfarge).

- Spørsmål bør stilles på en støttende måte, ikke-fordømmende måte og svarene bør bekrefte støttende
- Den som leder an samtalen bør tillate kvinnen å dirigere tempoet og retningen på samtalen
- Synlig og muntlig respons fra samtalepartnern bør være empatiske, ikke-fordømmende og støttende

- Den som er i samtale med kvinnen bør reagere på hennes fortvilelse med å tilby å stoppe litt opp eller ta en pause i samtalen.
- Samtalepartneren bør vise sin bekymring og minne kvinnen på hennes styrke og intelligens når det gjelder å ha overlevd slike vanskelige hendelser.
- Det er alltid opp til kvinnen hvorvidt samtalen skal fortsette eller ikke. Mens mange kvinner som blir følelsesladete ønsker å fortsette samtalen, er det også noen som ikke vil fortsette. Den som samtaler bør ikke presse en fortvilet kvinne til å fortsette samtalen. På lignende måte skal den som samtaler med kvinnen, om hun ønsker å prate mer etter at samtaletiden er over, fortsette å være en aktiv og interessert lytter.
- Vær oppmerksom på at for mange kvinner kan det å være hjemme ifra og prate om sin familie, spesielt barna være en påkjenning. Dette er spesielt viktig for de kvinnene som ikke har sett barna sine på en lang stund, og heller ikke vet når eller om de får se dem igjen. Vær spesielt oppmerksom på sensitiviteten i spørsmål som berører dette området.

To kvinner som var enige om å delta i en studie om menneskehandel reiste fra sin hjemby til hovedstaden på et nattog for å delta i et intervju, men de så også for seg muligheten til å shoppe og se seg rundt i hovedstaden som de ikke hadde besøkt før. Når de så ankom hovedstaden etter mer enn tolv timer med forventninger rundt det å skulle fortelle om sine erfaringer i en formell setting til mennesker de ikke hadde møtt før, resulterte dette i at kvinnene ble så fylt av stress og angst at intervjuet måtte avsluttes etter kort tid.

9. VÆR FORBEREDT PÅ EN AKUTT SITUASJON

Vær forberedt på å handle om en kvinne hevder at hun er i en umiddelbar fare.

9.1 HVORDAN SVARE EN KVINNE SOM BER OM RASK ELLER UMIDDELBAR HJELP?

RISIKO

Når man samtaler med en som har blitt utsatt for brudd på menneskerettigheter, slik som kvinner utsatt for menneskehandel, er det ikke uvanlig at det kommer forespørsler om umiddelbar hjelp. Det å tilby hjelp kan redde liv og det er en etisk og moralsk plikt å hjelpe. Men å tilby hjelp på en feil måte eller på et feil tidspunkt kan slå feil ut eller også kan de som har lovt å hjelpe være uvillige eller ute av stand til å følge opp hjelpen.

ANBEFALINGER

- En forespørsel om hjelp skal umiddelbart ha prioritet over selve samtalen.
- Den som samtaler med kvinnen bør stille spørsmål som fremkaller hennes egen forståelse av de farene hun frykter, hvordan hun selv oppfatter sine valgalternativer og hva hun håper og forventer av den hjelpen hun ber om.
- En diskusjon om valgalternativene må være realistiske og ikke overvurderes. Den som samtaler med kvinnen bør diskutere den støtten som finnes for de ulike valgalternativene, og forsøke å hjelpe henne å vurdere de ulike risiko og fordeler ved hvert alternativ.
- Den som samtaler med kvinnen bør forsøke etter beste evne å hjelpe kvinnen til å få tilgang til de rette ressurser (for

eksempel ved å telefonere hjelpeinstansene, følge henne til de ulike stedene).

Handlinger som generelt sett er ukloke eller utrygge er:

- “Løpe avgårde” sammen med henne
- Ta kvinnen med seg til sitt eget hjem
- Følge kvinnen hjem til henne eller hennes arbeidssted for å hente eiendeler
- Hjelpe kvinnen å diskutere saker med hennes arbeidsgiver, kjæreste, agent, medarbeider etc. eller fremstå som en mellommann på noen som helst måte.

9.2 VÆR FORBEREDT PÅ Å FØLGE OPP DEN INNGRIPEN EN HAR FORSØKT Å BIDRA MED

RISIKO

Anstrengelsen med personlig inngripen er sjeldent en enkel prosess, og det følger nesten alltid med mange nødvendige oppfølgingsaktiviteter. Spesielt i saker med rømningsforsøk, er ofte selve flukten den enkleste delen, mens oppfølgingen og omsorgen for kvinnen det mest kompliserte og det viktigste.

ANBEFALINGER

Det er sjeldent at alle kvinner ønsker eller behøver å bli ”satt fri”, spesielt om hun befinner seg i et fremmed land. Før man i det hele tatt vurderer å hjelpe til med en ”rømning”, så må alle risikoer, hindringer og

flerfoldige kompliserte vurderinger tas skritt for skritt i oppfølgingen av "rømningen". Dette for å sikre at ikke kvinnen ender opp i en verre situasjon eller tilslutt blir tvunget til å gå tilbake til den som holdt henne fanget. En kvinne som har vært utsatt for menneskehandel er sjelden i en posisjon hvor hun kan kartlegge tilbudet av hjelp og støtte som finnes, og som hun vil trenge for komme seg videre med erfaringen fra menneskehandel. I noen tilfeller vil det å hjelpe en kvinne å komme seg ut av en utnyttelsessituasjon, handle om å ta en telefon til en profesjonell organisasjon som har erfaring med menneskehandel. Allikevel vil det i de fleste tilfeller handle om å finne trygge oppholdssteder, finne penger å leve for, medisinsk behandling, psykologisk rådgivning og juridisk bistand til immigrasjonsmyndigheter og andre.

Etniske minoritetskvinner utsatt for menneskehandel til et naboland ble sendt tilbake til soldater i hjemlandet som deretter voldtok de.

I en razzia i et bordell i et asiatisk land, entret politiet stedet fra hovedinngangen, samtidig drev politibetjenter som hadde mottatt bestillinger fra bordelleieren og hjalp bordelleieren og kvinnene ut bakveien.

9.3 RELATERTE PROBLEMSTILLINGER NÅR EN SKAL KONTAKTE MYNDIGHETER

RISIKO

De fleste kvinnene vil være motvillige til kontakt med myndighetene. De frykter utsendelse, at politibetjenter kan være korrupte

eller at de behandler dem dårlig eller på en lite hjelpelig måte. I mange tilfeller er ikke deres uro ubegrunnet. Autoritetene i motakerlandet kan arrestere, fengsle eller sende ut kvinner som har oppholdt seg eller arbeidet ulovlig i landet. De kan også presse kvinnene til å skulle vitne mot menneskehandelsagentene. Dette til tross for den faren kvinnene kan møte om de samarbeider. Det å kontakte en myndighetsperson i enkelte land kan derfor være ensbetydende med å føre kvinnen tilbake i hendene på menneskehandlerne. I mange fattige land er politiet, militæret, innvandringsmyndigheter – og selv ambassade og konsulatpersonell – en del av menneskehandlingen, som samarbeider med menneskehandlere eller tar i mot bestillinger for sin medvirkning.

ANBEFALINGER

- Før en kontakter noen autoriteter, bør en være sikre på at det er dette kvinnen selv ønsker
- Diskuter de potensielle fordelene og risiko som vil være forbundet med å kontakte en myndighetsperson, og hva de ulike autoritetene har å tilby (for eksempel, ved å rømme fra en arbeidsplass, saksøke arbeidsgivere eller menneskehandlere, å få utvidet visum, oppholdstillatelse).
- Prøv å finne frem til sympatiske saksbehandlere og deretter etablere et arbeidsforhold til disse.
- Før du lar autoritetspersonen vite hvem kvinnen er, så finn ut hva det er realistisk at saksbehandleren kan og vil gjøre for henne. Finn frem til hennes juridiske rettigheter og diskuter de med henne (for eksempel ut fra hennes oppholds-situasjon, hennes velvillighet til å vitne, vitnebeskyttelsesprogrammet, hennes ønske om å forbli i landet eller hennes ønske om å returnere hjem).

10. BRUK DEN INNSAMLEDE INFORMASJONEN GODT

Bruk informasjonen på en slik måte at den er til fordel for den enkelte kvinne eller slik at den fremmer utviklingen av en politikk og tiltak som er bra for kvinner som er utsatt for menneskehandel generelt.

10.1 OM Å BRUKE INFORMASJONEN PÅ EN ETISK MÅTE

RISIKO

Å samtale med en som er et offer for brudd på menneskerettigheter er ikke et etisk nøytralt foretak. Informasjonsinnsamling av erfaringene til en kvinne som er blitt utsatt for menneskehandel bør ha et formål. De enorme personlige, sosiale og helsemessige kostnadene handel med kvinner utgjør, innebærer at den som samtaler med kvinnen har en moralsk forpliktelse til å være sikker på at den informasjonen som samles inn blir brukt til den enkelte kvinnes fordel eller at informasjonen brukes til å få oppmerksomhet fra politikere og forkjempere – eller ideelt sett begge deler.

ANBEFALINGER

- Det å involvere kvinnevertsforkjempere eller hjelpegrupper som jobber direkte er ikke bare en god måte å forsikre seg om at samtaler er i trygge hender, og at en ivaretar fornuftige samtaleteknikker og fortolkninger, og at støtteapparatet er på plass. Det kan også være en forsikring om at informasjonen som innhentes rent praktisk er relevant informasjon.
- Det er viktig at den som samtaler med kvinnen er sikker på at all informasjon som offentliggjøres (for eksempel til rapporter, nyhetsbyråer, offentlige uttalelser, etc) ikke blir feiltolket og at informasjonen ikke forsterker eller skaper fordommer eller stereotyper i befolkningen overfor kvinner som er utsatt for menneskehandel.

EKSEMPEL PÅ GOD BRUK AV INFORMASJON:

Forskning i Hellas ble brukt til å tegne en lovkommentar på et forslag på en anti-menneskehandel lov og ble brukt til å argumentere for forbedringer når det gjaldt bestemmelser for hvordan en skal beskytte kvinner utsatt for menneskehandel.

Flere lands forskning på offerbeskyttelse blir sammen brukt til å gi grunnleggende kunnskap om omsorg og behandling av kvinner utsatt for menneskehandel på mange felt som lærer opp offentlige saksbehandlere.

Intervjuer med arbeidere fra frivillige organisasjoner ble kringkastet på tv i Ukraina, og førte til at mødre som lette etter sine døtre som hadde blitt utnyttet av menneskehandlere ringte inn. Dette førte til at minst en ung kvinne som var fanget i et bordell i Italia kom seg løs.

EKSEMPEL PÅ DÅRLIG BRUK AV INFORMASJON:

En filmprodusent av en dokumentarfilm oppdaget en kvinne som hadde blitt solgt til sexindustrien og deretter drept. Kvinnen hadde aldri fortalt sin familie om hva hun arbeidet med, med hevdet at hun var forlovet med en tysk mann og skulle gifte seg. Etter hennes død, filmet produsenten hennes sønn og hennes mors reaksjoner i det han fortalte dem at sannheten var at hun ble drept mens hun arbeidet som prostituert.

11. KONKLUSJON

De anbefalingene som er utdypet i denne veilederen reflekterer dagens kunnskap om hvilke etiske hensyn og trygghetshensyn en bør huske på når en skal intervjuer kvinner som er utsatt for menneskehandel og kvinner som har forlatt en slik situasjon. Allikevel er handel med kvinner en type kriminalitet som konstant endrer sine mønstre og kjennetegn. Denne flytende dynamikken og det særegne ved menneskehandel og dets konsekvenser krever at individer som regelmessig samtaler med kvinner utsatt for menneskehandel oppdaterer seg med den nyeste tilgjengelige informasjonen slik at en kan lage klare og tydelige planer for hvordan en kan beskytte kvinnes velbefinnende før, under og etter en samtale.

I mange saker betyr dette at en samtaleprosess vil ta lengre tid, kreve mer bakgrunnsarbeide og forberedelsestid og et høyere krav til det å være var på individet og individets situasjon. I tillegg må man grundig vurdere at informasjon som blir utlevert er hensiktsmessig. Ved å følge disse anbefalingene og alltid prioritere kvinnens sikkerhet, kan de som etterspør samtalebaseret informasjon og de som utfører samtaler med kvinner utsatt for menneskehandel bidra betydelig når det gjelder å få offentlig anerkjennelse av dette alvorlige overgrepet. Bidraget vil også være betydelig når det gjelder kvaliteten på den omsorgen som utøves til kvinner utsatt for menneskehandel.

Veilederen kan bestilles fra:
Krisesentersekretariatet
Storgata 11
0155 Oslo
www.krisesenter.com

Trykking av veilederen er finansiert av
Justis- og politidepartementet i forbindelse
med Regjeringens handlingsplan mot
handel med kvinner og barn.

www.jd.dep.no

